

האדם בין האדמה לשמים

יצחק לוי (isaaclevy1234@gmail.com)

א. נעשה אדם בצלמנו כדמותנו

בראשית א, כו

רמב"ן בראשית פרק א פסוק כו: והפשט הנכון במלת "נעשה" הוא, מפני שכבר הראית לדעת (לעיל פסוק א) כי האלהים ברא יש מאין ביום הראשון לבדו, ואחר כך מן היסודות ההם הנבראים יצר ועשה. וכאשר נתן במים כח השרוץ לשרוץ נפש חיה והיה המאמר בהם "ישרצו המים", והיה המאמר בבהמה "תוצא הארץ", אמר באדם "נעשה", כלומר אני והארץ הנוכרת נעשה אדם, שתוציא הארץ הגוף מיסודיה כאשר עשתה בבהמה ובחיה, כדכתיב (להלן ב ז) וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה, ויתן הוא יתברך הרוח מפי עליון, כדכתיב (שם) ויפח באפיו נשמת חיים:

ואמר בצלמנו כדמותנו - כי ידמה לשניהם, במתכונת גופו לארץ אשר לוקח ממנה, וידמה ברוח לעליונים, שאינה גוף ולא תמות.

ב. ניתוק בין האדם לאדמה בעקבות החטא

1. אדם הראשון בראשית ג, יז-כד

2. קין בראשית ד, יא-יד

רש"י הירש בראשית פרק ד פסוק יב: שעבוד האדמה לאדם הרי הוא עילוי לאדמה, - שכן כוחותיה מנוצלים לצורך מטרתיו המוסריות של האדם. אך הפשע מנתק את הקשר שבין אדם לאדמה. ה' אומר: האדמה לא תוסיף תת כוחה לך. רק אם האדם הוא "הדום לשכינה", הרי האדמה היא "הדום לאדם". אולם, אם האדם מנתק את הקשר שבינו לבין ה', הרי ה' מנתק את הקשר שבין האדם לאדמה. מכאן ואילך, עדיין האדם חי על כדור הארץ, אך אין לו "הדום" לרגליו, והארץ חדלה להיות לו "אדמה".

3. מחיית האדם מעל פני האדמה בראשית ו, ז

מבול בראשית ז

ג. שינוי היחס בין האדם לאדמה בעקבות המבול

1. בראשית ח, כא-כב

2. מתוך מאמרו של הרב בר שאול, מעינות ח עמוד 62: הרב הקדוש רבי שמחה בונים מפשיסחה, זכותו תגן עלינו, נשאל פעם מאיש אחד: "מה קללה היא לנחש 'ועפר תאכל'", הלא בוודאי נתן ה' יתברך לנחש טבע כזה יוכל להתפרנס מן העפר, ואם כן- אין זו קללה אלא ברכה, שימצא מחסורו בכל מקום שיבוא שמה? השיב רבי שמחה בונים: לאדם

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ג

הראשון אמר השם יתברך: "בזיעת אפך תאכל לחם" – ואם יהיה פעם מחוסר פרנסה אז יבקש מה' יתברך שיספיק לו מזונו. לחוה אמר ה' יתברך: "בעצב תלדי בנים" – וכאשר האישה תשב על המשבר תבקש רחמים מה' יתברך לבוא לפניו בתפילה ובתחנונים. ברם את הנחש הוא המסית, מקור הטומאה, הרחיק ה' יתברך מעליו. הוא נתן מראש לנחש כל מחסורו עד סוף כל הימים, שיהיה מאכלו מצוי לו תמיד, בשפע ובכל מקום, כדי שלא תהייה לו עוד שום שייכות עמו לבקש ממנו איזה דבר. וכמו כן נותן ה' יתברך לפעמים לרשע גדול בריאות ועושר, הכל, כדי שלא יבוא עוד בתפילתו לפניו יתברך שמו בשום פעם.

3. סדום: בראשית יג,י; בראשית יט,כד-כט; יחזקאל טז,מט

4. רמב"ן בראשית יט,ה: ודע כי משפט סדום היה למעלת ארץ ישראל כי היא מכלל נחלת ה' ואינה סובלת אנשי תועבות, וכאשר תקיא את הגוי כלו מפני תועבותם, הקדימה וראתה את העם הזה שהיו רעים מכולם לשמים ולבריות, ושמו עליהם השמים והארץ והושחתה הארץ בלא רפואה לעולם, מפני שבעבור טובה נתגאו וראה הקב"ה שיהיה לאות לבני מרי לישראל העתידים לירשה כאשר התרה בהן, גפרית ומלח שרפה כל ארצה כמהפכת סדום ועמורה אדמה וצבויים אשר הפך ה' באפו ובחמתו (דברים כט כב) כי היה באומות רעים וחטאים מאד ולא עשה בה ככה, אבל למעלת הארץ הזאת היה הכל כי שם היכל ה'.

5. ארץ ישראל: דברים ח, יא-יח; דברים לב, טו

דברים יא, יג-כא

6. רמב"ן בראשית פרק א פסוק א: אם כן ראוי הוא, כאשר יוסיף הגוי לחטוא, שיאבד ממקומו ויבוא גוי אחר לרשת את ארצו, כי כן הוא משפט האלהים בארץ מעולם, וכל שכן עם המסופר בכתוב כי כנען מקולל ונמכר לעבד עולם (להלן ט כז), ואינו ראוי שיירש מבחר מקומות היישוב, אבל יירשוה עבדי ה' זרע אוהבו, כענין שכתוב (תהלים קה מד) ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו בעבור חקיו ותורותיו ינצורו. כלומר, שגירש משם מורדיו, והשכין בו עובדיו, שידעו כי בעבודתו ינחלוה, ואם יחטאו לו תקיא אותם הארץ, כאשר קאה את הגוי אשר לפניהם:

7. תלמוד בבלי מסכת זבחים דף קיג עמוד א: מר סבר: ירד מבול לא"י, ומר סבר: לא ירד. אר"נ בר יצחק, ושניהם מקרא אחד דרשו: בן אדם אמר לה את ארץ לא מטהרה היא לא גושמה ביום זעם.

ד. ארץ ישראל- התלות כחיבור

1. דברים יא, יג-כא

2. בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה יג: וכך היתה הארץ שותה מתחלה, דכתיב ואד יעלה מן הארץ, וחזר בו הקדוש ברוך הוא שלא תהא הארץ שותה אלא מלמעלן, רבי חנן דציפורי בשם רבי שמואל בר נחמן אמר מפני ד' דברים חזר בו הקדוש ברוך הוא שלא תהא הארץ שותה אלא מלמעלן, מפני בעלי זרוע, ובשביל להדיח טללים הרעים, ושיהא הגבוה שותה כנמוך, ועוד שיהיו הכל תולין עיניהם כלפי מעלה, הה"ד (איוב ה) לשום שפלים למרום.

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ג

3. תלמוד בבלי מסכת יומא דף עו עמוד א: שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחי: מפני מה לא ירד להם לישראל מן פעם אחת בשנה? אמר להם: אמשול לכם משל: למה הדבר דומה - למלך בשר ודם שיש לו בן אחד. פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה, ולא היה מקביל פני אביו אלא פעם אחת בשנה. עמד ופסק מזונותיו בכל יום, והיה מקביל פני אביו כל יום.

4. זוהר ב"ס"ב (בתרגום): "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים": רבי יוסי פתח "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון". מה כתוב למעלה "עיני כל אליך ישברו" כל בני העולם מצפים ונושאים עיניהם אל הקב"ה משום זה כל בעלי האמונה צריכים בכל יום ויום לבקש מזונם מהקב"ה ולהתפלל תפילתם עליו.

5. שפת אמת תולדות תרל"ו: הפרש ברכת יעקב לברכת עשו ויתן לך האלקים ובעשו כתיב יהי מושבך. כי הצדיק אינו רוצה להיות נמסר ביד עצמו שום דבר. רק להיות ניתן לו מהש"י בכל עת שיצטרך וכשיהי' ראוי. כדי שלא יאכל חלקו בעוה"ז. וז"ש יתן ויחזור ויתן פי' בכל עת נתינה חדשה. וגם כי באמת צריך להיות חשוב בעיני האדם צד הנתינה שהקב"ה נותן לו מגוף הדבר הניתן. כעין מ"ש הרב הקדוש ז"ל מפשיסחא על המד' הם נושאים לי פנים ומברכין על כזית כביצה כו'. ופי' שחשוב לו המעט מצד שבא מהקב"ה ע"ש. וגם כי מה שניתן ביד האדם אינו מתקיים לעד ויש לו הפסק. אבל חלק הצדיק מסור ביד הקב"ה והוא קיים לעד. וזה שמברכין על חיינו המסורים בידך. ולעשו נאמר יהי מושבך וכיון שנפרש מיד הנותן אין בו ברכה וקדושה. ואחז"ל הרשעים בחייהם קרוים מתים. ע"י שכל חיותם מסט"א ואינו בא להם מיד הקב"ה. וגם זה ענין פרשת והי' אם שמוע שבנ"י מקבלים ע"ע עול זה להיות ניתן להם רק אם יהיו זכאים כנ"ל:

6. תלמוד בבלי מסכת קידושין דף ע עמוד ב: דאמר ר' אלעזר: אם ראית כהן בעזות מצח אל תהרהר אחריו, שנא': ועמד כמריבי כהן.

7. רמב"ן דברים פרק יא, י-ב: וצריכה שידרוש ה' אותה תמיד במטר, כי היא ארץ צמאה מאד וצריכה מטר כל השנה, ואם תעברו על רצון ה' ולא ידרוש אותה בגשמי רצון הנה היא רעה מאד לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב בהריה. ויחזור ויפרש כל זה בפרשה השניה (להלן פסוקים יג - יז), כי אם שמוע תשמעו אל מצותי ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש תמיד, ואם לא תשמעו ועצר את השמים וגו' ואבדתם מהרה ברעב מעל הארץ הטובה, שלא תוכלו לחיות בה בלא מטר:

והנה הפרשה הזו תזהיר במנהגו של עולם, וממנה נלמד כי אף על פי שהכל ברשותו ונקל בעיני ה' יתברך להאביד יושבי ארץ מצרים ולהוביש נהרותם ויאוריהם, אבל ארץ כנען תאבד יותר מהרה שלא יתן בה מטרות עוזו. החולה צריך זכות ותפלה שירפאהו השם יותר מן הבריא שלא בא עליו החולי, וכך המדה בעני ובעשיר ומאיר עיני שניהם ה':

8. מדרש תנחומא תולדות ט: אברהם אשתו עקרה ויצחק אשתו עקרה, ולמה נתעקרו האמהות, א"ר לוי בשם רבי שילא דכפר תמרתא ורבי חלבו בשם ר' יוחנן שהיה הקדוש ברוך הוא מתאוה לתפלתם, אמר הקב"ה עשירות הן נאות הן אם אני נותן להם בנים אינן מתפללות לפני.

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ג

9. מדרש שיר השירים רבה ב: משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה מתאווה לשמוע שיחתה. מה עשה? הוציא כרוז ואמר: כל העם יצא לרחבה. כשיצאו מה עשה? רמז לעבדיו ונפלו לה פתאום בליסטים והתחיילה צווחת "אבא, אבא הצילני". אמר לה: "אילו לא עשיתי לך כך לא היית צווחת ואומרת אבא הצילני. כך כשהיו ישראל במצרים היו המצרים משעבדים אותם והתחילו צועקים ותולים עיניהם להקב"ה. וכן מה שכתוב "ויחזק ה' את לב פרעה .. וירדוף... ופרעה הקריב". מהו הקריב? שהקריב את ישראל לתשובה, כיון שראו אותם תלוי עיניהם להקב"ה וצעקו לפניו... אמר להם הקב"ה: אילולי שעשיתי לכם כך לא שמעתי את קולכם.

ה. לעתיד לבא-מים חיים מבית ה' משקים את כל העולם כולו

- יחזקאל מז, א-יב (חזרת ארץ ישראל למדרגת גן העדן)

- (ישעיהו נא, ג) (ישעיהו מא, יח-יט; ישעיהו לג, כ-כא)

- יואל ד, יח

-זכריה יד, ו-ט

-תהילים מו, ה

ו. חזרת העולם להיות תלוי

-זכריה יד, יז

ישעיהו יט, ה-ט